

GALAMBOS BARBARA

AZ ELŐÍTÉLETESSÉG ÉS AZ ELFOGADÁS, EMPÁTIA KONTRASZTJÁNAK TANÍTÁSA AZ IRODALOMÓRÁN

A Katedra folyóirat korábbi számaiban az érzelmi intelligencia fejlesztésének fontosságát hangsúlyoztam. Jelen írásomban az előítéletesség és elfogadás témájának feldolgozási lehetőségét kínálom Finy Petra *A zöld fiú* (Finy, 2015, 9-10) című meséje segítségével. A szövegfeldolgozást irodalomszakköri tevékenységen belül bonyolítottam le alsó tagozatos korú tanulók körében.

A történet röviden arról szól, hogy élt egyszer egy zöld testszínű fiú, akit az emberek elkerültek, mert nem értették őt más bőrszíne miatt. Csak a békákkal barátkozott, már-már olyanná vált, mint ők. Egyszer Kankalin királykisasszonyt éppen a zöld fiú háza előtt támadták meg a haramiák, a fiú pedig gondolkodás nélkül a lány segítségére sietett és megmentette. A fiú azonban szégyellte magát a bőrszíne miatt, ezért szeretett volna mihamarabb eltűnni a királykisasszony szeme elől. Ám amikor a királykisasszony megpillantotta zöld arcát, nagyon megörült, hogy végre az átlagostól eltérő színű arcot lát, mivel ő is kilógott az átlagemberek közül – az ő teste sárga színű volt. A mese pozitív véget ért, ugyanis a lány és a fiú életük végéig együtt maradtak. (Finy, 2015, 9-10)

A mesében több érzelmek ábrázolását, illetve pozitív és negatív emberi

tulajdonságot is felfedezhetünk. Ilyen például Kankalin királykisasszony kíváncsisága megmentője iránt, a fiú szégyene külseje miatt, ellenben önzetlensége és proszociális viselkedése, a lány hálája a fiú segítőkészségéért, az emberek félelme a mássággal szemben. Legdominánsabban azonban az emberek előítéletessége rajzolódik ki a zöld fiú iránt, mely éppen az előbb említett félelmükből ered, valamint Kankalin királykisasszony zöld embertársa iránt tanúsított elfogadása és empátiája.

Daniel Goleman úgy tartja, az előítéletesség érzésének alapjait még kora gyerekkorban sajátítjuk el, és elmondása szerint később már nagyon nehéz ezeket a reakciókat gyökerestül kiirtani. (Goleman, 1995, 234) Véleményem szerint „egy adott csoporthoz való hűség lélektani ára egy másik iránti ellenszenv lehet.” (Goleman, 1995, 233) Az előítéletességet tápláló sztereotípiákat az emberek hamarabb képesek felidézni, mint azokat, amelyek kérdésessé teszik őket. Ez az idült elfogultsággal teli légkör azonban virágzásnak indítja a diszkriminációt. (Goleman, 1995, 234-235) Az előítéletesség felszámolásához elegendő türelemre és az egyén empátiás képességeinek megerősítésére van szükség. Az empátiás személy érzékeny mások irányában, tisztában van

mások érzelmeivel, és képes azokra ráhangolódni. Képes tehát a másik vonatkozási rendszerében tekinteni a világra, átérezni a helyzetet és odafigyeléssel reagálni. (Kádár, 2012, 194-195)

A MŰ FELDOLGOZÁSÁNAK BEVEZETÉSE – RÁHANGOLÓDÁS

A ráhangolódás szakaszában fontos az óra céljának előkészítése, a mesére való lélekbeli felkészülés, a tanulók motiválása a munkára. A ráhangolódási gyakorlatok közül, mivel az érzelmeik mozgósítása volt a céltom, első, és egyben minden foglalkozást, mesefeldolgozást megelőző hangulatteremtő gyakorlatként egy *Hogy vagy...?* – kört (Petres Csizmadia, 2014, 55) indítottam el. Ez a gyakorlat betekintést engedett a tanulók pillanatnyi hangulatába, visszatükrözte lelki állapotukat. Rendhagyó módon a gyakorlathoz kreatív segédeszközt is készítettem. Egy nagyobb méretű kartondobozt hat részre osztottam szét kartonlapok segítségével, így hat rekeszt hoztam létre. Minden egyes rekesz egy érzelmeket és egy érzelmeket tükröző hangulatjelet tartalmazott. A rekeszeket egy fonál hidalta át. Minden tanuló kapott egy facsipeszt, melyekre ráírták a nevüket, és rövid indoklás kíséretében elhelyezték a csipeszeiket a pillanatnyi hangu-

latuknak megfelelő rekesz fonalán. A doboz rekeszei a következő érzelmekeket tartalmazták: öröm, szomorúság, félelem, düh (ezek az alapérzelmek közé tartoznak – Goleman, 1995, 403). Ötödik érzelmeként a kíváncsiság került fel a dobozra, mely a Kádár Annamária könyvében olvasható felosztás alapján szintén nagyon fontos pozitív érzélem (Kádár, 2012, 205), végül pedig a fáradtságot jelöltem meg hatodik elemként abból kiindulva, hogy a foglalkozást ebéd után a 6. óra keretén belül tartottam, feltételeztem, hogy a tanulókon a fáradtság jelei mutatkoznak majd.

A következő gyakorlat már a mese befogadását készítette elő, melynek megtervezésében a *Hirdetés* (Web 1) című játék inspirált. A fal mellett két oldalt sorba rendezett asztalokon 10 darab kép volt található szétszórva, melyek különböző nemzetiségű, eltérő bőrszínű nőket és férfiakat ábrázoltak. A tanulók szabadon sétálgatva a teremben először csak nézegethették a képeket. Én közben figyelemmel kísértem tevékenységüket, és köztük sétálva arra kértem őket, hogy alkossanak véleményt az egyes képeken látott alakokról. Kérdésekkel irányítottam a beszélgetést: *Mi az, ami megfogott a képen látható személyben? Szimpatikus számokra? Miért? Ha nem, miért? Mi tetszik benne, az arcvonásai, a haja, a szeme? Mi nem tetszik benne?* A képek megtekintését követően mindenki kiválasztotta a számára legszimpatikusabb személyt, és egy cédulára jegyezve röviden indokolta a döntését.

A gyakorlat első sorban arra hívta fel a figyelmet, hogy külső vonások alapján a tanulók hogyan ítélik meg embertársaikat. Megfigyeléseim alapján a tanulók ösztönösen rendkívül elfogadóan viselkedtek az övéktől eltérő kultúrájú, bőrszínű személyekkel szemben. Azt tapasztaltam, hogy nagyon kifinomult ítélőképességgel rendelkeznek, szimpátiájukat, illetve ellenszenvüket legtöbbször a képen látható személyek arcvonásai alapján határozták meg. A feladat kiértékelésére a foglalkozás végén tértünk vissza.

A MESE FELDOLGOZÁSA – JELENTÉSTEREMTÉS

A *jelentésteremtés* szakaszában került sor a mese felolvasására. A mesét a tanulók az én előadásomban hallgatták meg, hiszen a foglalkozássorozatnak nem az olvasástechnika gyakoroltatása az elsődleges célja. A gyerekek itt

a meseélmény befogadói voltak, nem közvetítői. A mesemondás hangulatának megalapozásához elengedhetetlen kellékek tartottam a gyertyát, melyet a mese kezdete előtt gyújtottunk meg. A gyertya fellobbanó lángja jelezte, hogy az elkövetkezendő pár percben egy másik dimenzióba csöppenünk majd. A meséléshez a tanterem hátsó részében kényelmesen elhelyezkedtek a tanulók, félkörben, hogy mindenkit jól lássak, mindnyájukkal felvehessem a szemkontaktust. A mesemondás alatt a „mesei beállítódás” tipikus jeleit véltem felfedezni a tanulók arcán. Boldizsár Ildikó ezt a folyamatot úgy jellemzi, hogy ilyenkor a gyermeknek befelé irányul a figyelme, és képes eljutni egyfajta intenzív fókuszált figyelem állapotba, a történehallgatási transz állapotába. (Boldizsár, 2010, 319-320) A gyerekek annyira beleélték magukat a mesehallgatásba, hogy a történet végén az előadásomat tapsal jutalmazták.

A mese felolvasását követően egy kis hatásszünetet tartottam, majd közösen elfújtuk a gyertyát. Ezután a tanulók reagálhattak az elhangzottakra, elmondhatták észrevételeiket. A véleményalkotást kérdésekkel irányítottam: *Tetszett a mese? Miért tetszett? Mi tetszett benne? Ha nem tetszett, miért nem?* Megkérdeztem azt is, hogy előfordultak-e a mesében számukra nem érthető kifejezések, de hamar kiderült, hogy a tanulók számára minden kifejezés világos volt. Ekkor került sor a történet közös, rövid összefoglalására, mely játékos formában zajlott. Egy kis labdát adogatva körbe mindenki elmondott egy részletet a mese cselekményéből. Mindig annak a tanulónak dobták a labdát, aki szót kért. Az összefoglalás során a tanulók nagyon pontosan vissza tudták idézni a történet cselekményét.

Ezt követően tisztáztuk a helyszínt és a mese szereplőit. Az alapinformációk összefoglalása után három szempontra szűkítettük az érdeklődésünkre: a zöld fiúra, Kankalin királykisasszonyra és az emberekre, mivel az ő külső és belső tulajdonságaik és a köztük lévő viszonyok megállapítása által érkeztünk el a foglalkozás fókuszához. A gyakorlatok segítettek kidomborítani a felvetett problematikát, általuk megtárgyalhattuk a tanulókkal az előítéletesség megnyilvánulásait és az elfogadás fontosságát, valamint az empatikus viselkedés velejáróit.

A szereplők tulajdonságainak megállapításánál a *jellemterkép* vagy *karak-*

terterkép (N. Tóth – Petres Csizmadia, 2015, 301) elnevezésű grafikai szervező nyújtott segítséget. A feladat megoldásához a tanulókat három csoportra osztottam. Minden tanuló húzott egy kártyát, majd minden csoportban kijelöltem az írnokot, és elmondtam a feladatot:

Akik zöld színű kártyát húztak, amely a zöld fiút ábrázolta, azok a zöld fiút jellemezték. Rajzlapot és zöld színű filctollat kaptak, mellyel az írno egy zöld négyzetet rajzolt. A téglalap belsejébe kerültek a zöld fiú belső tulajdonságai, a téglalapon kívülre pedig a külső tulajdonságok.

Akik sárga színű kártyát húztak, melyen Kankalin királykisasszony volt látható, azok őt jellemezték. Az írnokek a rajzlapra sárga filctollal rajzolt négyzetet, majd meghatározták Kankalin királykisasszony külső és belső tulajdonságait.

Akik fekete emberalakokat ábrázoló kártyát húztak, azoknak az embereket kellett jellemezniük. Barna filctollat kaptak, ezzel írta az írno a tulajdonságokat a négyzetbe.

A szereplők jellemzése után közösen építettük fel a *szerephálót* (N. Tóth – Petres Csizmadia, 2015, 300) egy *fürtábra* (N. Tóth – Petres Csizmadia, 2015, 299) segítségével. Egy nagy csomagolópapírra dolgoztunk, melyre minden csoport ráragasztotta a saját szereplőjének jellemterképét. A szereplők közti kapcsolatot nyilakkal ábrázoltuk, az írno ezúttal én voltam, közös ötletgyűjtés után a nyilak fölé írtam a szereplők között lévő viszonyt. A tanulókkal közösen meghatároztuk, hogy a zöld fiú Kankalin királykisasszonyhoz segítőkészen és önzetlenül viszonyult. Kankalin királykisasszony pedig elfogadó volt a zöld fiúval szemben. Az emberek és a zöld fiú kapcsolatáról pedig megállapítottuk, hogy az emberek előítéletességet tanúsítottak a zöld fiú iránt.

A tanulókat próbáltam rávezetni arra, hogy felismerjék az előítéletesség formáit és az elfogadás fontosságát. A zöld fiú esetén keresztül tisztáztuk, mi is az az előítéletesség, hogyan képzelik el. A mese cselekményén keresztül mindkét esettel találkozhattak a tanulók. A zöld fiúval először előítéletesek voltak, majd sikerült rátalálnia egy olyan személyre, aki elfogadta másságát.

Az *Egy témáról különböző szerepekben* (N. Tóth – Petres Csizmadia, 2015, 309) nevű kreatív írásos gyakor-

lattal nemcsak a gyerekek fantáziáját mozgattam meg, hanem elősegítettem empátikus képességeik kibontakozását is. Ehhez a feladathoz két csoportra osztottam a tanulókat, mégpedig olyan módon, hogy minden tanuló húzott egy kártyát, melyen vagy egy mosolygós vagy egy szomorú kankalin szerepelt. Ez segítette meghatározni a két csapatot:

Akik a szomorú kankalint húzták, az volt a feladatuk, hogy olyan rövid történetet találjanak ki Kankalin királykisasszonnyal kapcsolatban, amikor hátrányt jelentett számára sárga bőrszíne.

Akiknek a mosolygós kankalin jutott, az volt a feladatuk, hogy olyan történetet alkossanak Kankalin királykisasszonyról, amikor előnye származott abból, hogy az átlagostól eltérő a külseje.

Mielőtt a csoportok megkezdték az írást, közösen összegyűjtöttük az ötleteket. Kijelöltem az írnokat, aki leírta a történetet a többiek javaslatai alapján és a *szónokot*, aki kiállt társai elé és felolvasta a csapatával közösen kitalált történetet. A történet felolvasásakor az volt a célom, hogy megerősítsem a tanulóknak, a másság nem (feltétlenül) hátrány.

Mindezek megbeszélése után következett a reflektálás, mely a foglalkozás utolsó szakasza. A cél pedig a mese fókuszának rávetítése volt a tanulók életére is.

A MESE HATÁSA A GYEREKEKRE – REFLEKTÁLÁS

A reflektálás szakaszában visszatérünk a foglalkozás elején megoldott szimpátia-gyakorlatra. Megmutattam nekik a képek hátoldalára (tehát addig számukra nem látott) feljegyzett információkat, egy-egy személy jellemzését. Például, *a képen látható férfi egy tűzoltó, aki önzetlenül embereket ment, a képen látható nő egy veszélyes bűnöző, a mellette lévő képen látható hölgy egy kedves, szerető anyuka*. Természetesen nem az volt a célom, hogy a tanulóknak azt az elképzelést ültessem el, hogy

aki szép, az gonosz, hanem az, hogy aki első ránézésre szimpatikus, az lehet jó szándékú is, de ugyanúgy rossz is. Többször hangsúlyoztam, megerősítvén a tanulóknak azt a viselkedési mintát, hogy nem ítélezhetünk a külső jegyek alapján. A megbeszélést követően arra kértem őket, a megismert információk tükrében ismét válasszák ki a legszimpatikusabb személyt. Miután ez megtörtént, megnéztük, hogyan változott az eredmény a képeken látható személyek belső tulajdonságainak ismeretében. Ez a feladat arra szolgált, hogy a tanulók észrevegyék, nem ítélezhetnek mások felett első látásra.

Mindezek tisztázása után megkérdeztem a tanulókat, előfordult-e már velük, hogy előítéletesek voltak velük szemben, illetve, ők vajon voltak-e már előítéletesek másokkal szemben, és hogyan oldották meg, kezelték ezeket a helyzeteket. Ha rosszul döntöttek, mit tehetek volna másképp. Közösen kiválasztottunk egy megtörtént esetet, és az *„Élet-játék”* (Web 1) nevű szituációs játék keretén belül két tanuló el is játszotta a jelenetet. A következő szituációt jelenítették meg: a kislány bátyja festi a szoba falát, a lány segíteni szeretne neki, de a fiú nem engedi. A szituációs játék lebonyolítása után közösen kiértékeltek a látottakat. Arra kértem a tanulókat, hogy próbáljunk keresni, olyan *„varázsszavakat”*, melyek elősegítik, hogy a történet vidáman végződjön. Ilyen *„varázsszó”* lehet például a *„Kérlek szépen!”*, de hasonlóan jó megoldás a *légy szíves, a szeretném, a sajnálom, ne haragudj, és a köszönöm* is. Majd a tanulók a jelenetet újra megismélték a fent említett szófordulatokat használva.

A tanulók a jelenet által megtapasztalhatták, hogyan lehet megértően kommunikálni társaikkal. A foglalkozás végén pedig ismételtlen érdeklődtem afelől, hogy érzik magukat a tanulók, változott-e közérzetük a foglalkozás kezdetéhez képest. A tanulók hangulatuktól függően áthelyezhették csipeszzeit a táblán.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Boldizsár Ildikó: *Meseterápia: Mesék a gyógyításban és a mindennapokban*. Budapest: Magvető Könyvkiadó és Kereskedelmi Kft., 2010.
- Finy Petra: *A zöld fiú*. In uő: *A darvak tánca: Magyar tájegységek meséi*. Budapest: Cercabella Könyvkiadó, 2015.
- Goleman, Daniel: *Érzelmi intelligencia*. Budapest: Háttér Könyvkiadó, 1995.
- Kádár Annamária: *Mesepszichológia: Az érzelmi intelligencia fejlesztése gyermekkorban*. Budapest: Kulcslyuk Kiadó, 2012.
- N. Tóth, Anikó – Petres Csizmadia, Gabriella: *Módszertani szöveggyűjtemény az irodalom oktatásához: Oktatási segédlet*. Nyitra: KFE KETK, 2015.
- Petres Csizmadia Gabriella: *Személyes (az irodalom)*. Pozsony: Kalligram Könyv- és Lapkiadó Kft., 2014.
- Web 1 = Kaposi László: *A Játékkönyv c. kiadvány játékei*. [online]. [2014. március 20.] Az interneten elérhető: http://www.drama.hu/jatektar/a_gyujtemeny_jatekainak_jegyzeke

